

## Danske plantageanlæg på Guldkysten 1788–1850

Af Henrik Jeppesen

### Abstract

*The following is a description of Danish plantation plants on The Gold Coast between 1788-1850. The plants are recorded correctly according to age, and a description is made of the ruins which can be found to-day in Ghana of the plantation buildings.*

Det var handelen med guld og senere også slavehandelen, der først og fremmest interesserede danskerne på Guldkysten i det 16., 17. og 18. århundrede. Der var ingen interesse for handel med landbrugsprodukter. Der blev købt provianttilskud til besætninger på skibe og forter, og senere købte man også en stor del af den føde, slaverne skulle have under transporten til Amerika, men noget væsentligt spor i landbrugsøkonomien kan dette ikke have sat. Først i slutningen af det 18. århundrede begyndte danskere og andre europæere at fatte interesse for afrikanske afgrøder og opdyrkning af jorden; men udviklingen gik langsomt, og der kom aldrig nogen egentlig europæisk kolonisation. I visse områder opstod der europæisk ejede plantager, mens det i andre var afrikanske småbrugere, der blev leverandører af de stadig mere efterspurgte kolonialvarer. Den danske indsats blev beskeden af omfang, men har på grund af sin pionerkarakter krav på en vis opmærksomhed. Mange plantageprojekter blev udarbejdet i tidens løb. Af de få, der blev gennemført, kan man endnu finde ruiner i Ghana.

Planerne om anlæg af danske plantager og kolonier skal ses i sammenhæng med bestræbelserne på at få slavehandelen ophævet. Det første forsøg gennemførtes i 1788, og man havde med dette tænkt sig at få slavehandelen standset ved i Vestafrika at dyrke de pro-



Fig. 1. Kort over danske forter og plantagebygningers placering på kysten mellem Accra og Togo. Den stiplede linie angiver udstrækningen af kortet, der er vist bagest i tidsskriftet.

Fig. 1. Map showing the position of Danish forts and plantation buildings between Accra and Togo. The dotted line indicates the extent of the map at the end of this journal.

dukker, som slaverne førtes til Vestindien for at frembringe. Et par år senere begyndte man på endnu et par anlæg; men det var som om interessen var utilstrækkelig. Da forordningen om slavehandelens ophævelse var udstedt i 1792, og tidspunktet for dens ikrafttræden, den 1. januar 1803, nærmede sig, kom en ny udvikling i gang. Man måtte finde erstatning for det økonomiske tab, forbudet mod slavehandelen ville medføre, og plantagedrift var én af mulighederne. I årene omkring 1803 gennemførtes en række anlæg, hvoraf nogle ser ud til at have været de mest udbyttegivende af alle plantageanlæggene. Der var både private og statsejede plantager, som alle fik en brat ende i 1811, da ashantierne trængte frem til kysten og ødelagde alle anlæggene. Derefter var man i mange år tilbageholdende med nyanlæg, men i slutningen af 1820'erne opførtes en række bygninger. Aktiviteten dalede imidlertid igen, og da forterne blev solgt i 1850, fandt ingen væsentlig plantageavl sted. Men på dette tidspunkt var handelen med den lokale befolknings produkter ved at udvikle sig kraftigt.

#### Opdyrkningsforsøg før 1788

Før diskussionen om slavehandelen kom rigtig i gang, havde der været forskellige projekter med henblik på gennemførelse af plantageanlæg. Bl. a. kan nævnes, at Det Bargumske Handelskompagni omkring 1767 havde sådanne planer (Vore gamle Tropekolonier); endnu tidligere havde man dyrket specielle afgrøder i begrænset om-

fang. Der har i forbindelse med de fleste forter på et eller andet tidspunkt været haver, hvor man dyrkede europæiske grøntsager til eget forbrug. Ved det ældste danske fort Frederiksborg (opført 1660 og afstået til englænderne 1689), nær det nuværende Cape Coast, var der en sådan have. Andreas Riegelsen Bjørn, der var guvernør fra 1789 til 1792, fortæller i en beretning, trykt i Thaarups Archiv for Politik, Statistik og Husholdningsvidenskaber, bd. III, 1798, at han, da han var kommandant på Fredensborg ved Ningo, anlagde en have i 1779, „som forsynede hovedfortet med europæiske grønt- og haugefrugter“. Siden, da han var kommandant på Kongensteen, havde han også der skabt et sådant anlæg, „som efter min forflyttelse til fortet Prindsenstein blev øde og ruineret“. I Ningo kan man endnu ca. 800 m nordøst for resterne af Fredensborg i et buskads se 2 portstolper fra indgangen til denne have. Guvernør Jens Adolf Kjøge (guvernør 1780–1789), i hvis tid der foregik en voldsom ekspansion i antallet af danske forter og handelslojer, anlagde en have tæt ved Christiansborg i 1783.

#### Isert og traktaten med Krobo, Frederiksnopel

Lægen Paul Erdmann Isert (født 1756) i Angemünde i Brandenburg) var den første, der gennemførte et plantageanlæg. Han havde opholdt sig på Guldkysten fra 1783 til 1787. En række af hans breve til familien blev udgivet under titlen „Reise nach Guinea“ i 1788 (dansk udgave 1917). Iserts rejse tilbage til Danmark foregik med et slaveskib via Vestindien. Under denne tur blev han optaget af spørgsmålet om slavernes kår og nåede til den konklusion, at man lige så godt kunne dyrke tropeprodukter i Guinea som i Vestindien og derved undgå slavernes lidelser. Disse tanker vandt forståelse hos greve Ernst Schimmelmann, og med støtte fra fonden „Ad usus publicos“ vendte Isert i 1788 tilbage til Guinea for at begynde koloni-anlæg. Efter et forgæves forsøg nær byen Malfi ved Voltafloden besluttede han sig for at anlægge sin koloni i Akwapimbjergene nær byen Akropong. Stedet blev kaldt *Frederiksnopel*, og den 21. december 1788 var anlægget så vidt fremskredent, at man kunne holde en slags indvielse. Isert har i et brev, dateret den 16. januar 1789, beskrevet sine hensigter med dette anlæg (Thaarups Archiv). Den 21. januar døde han.

Isert havde sluttet en overenskomst med – som der står – Storkabuceren (høvdingen) af Krobo, Attiambo, om køb af land til anlægget. Fig. 2 viser Attiambos og Iserts signaturer på denne traktat. Der er i forbindelse hermed det mærkelige, at Akropong ikke tilhø-

rer Krobo, men Akwapim; traktaten er da også siden gjort gældende overfor Akwapim. Dernæst må der have været misforståelser om indholdet; ifølge traktaten købte Isert på kongens vegne al den jord i Akwapimbjergene, som ikke var udnyttet af afrikanerne. Disse

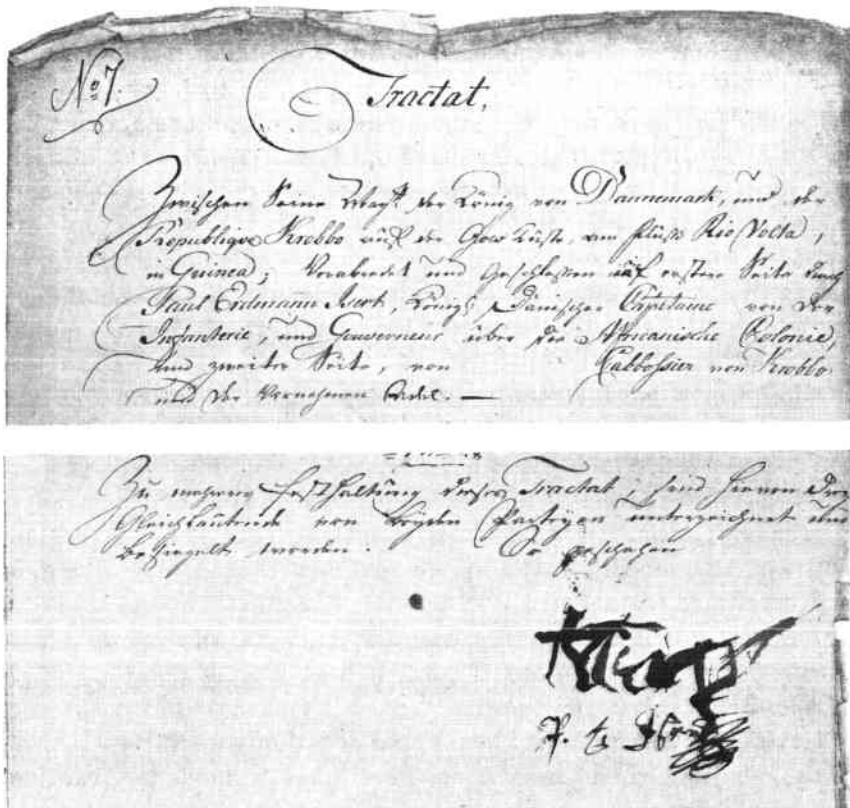


Fig. 2. Indledningen til traktaten fra 1788 om køb af jord til plantageanlæg i Akwapim. Nederst ses Iserts og høvdingen af Krobo, Attiambo's signaturer. Rigsarkivet.

Fig. 2. The preamble of the treaty of 1788 for purchase of land in Akwapim for plantation purposes. At the bottom the signatures of Isert and the chief of Krobo, Attiambo. State Archives.

arealer har dog ikke været udnyttede, men brak i afrikanernes svedjebrug – en fejltagelse, som europæiske kolonisatorer mange steder har begået overfor afrikanerne. Men hertil kommer, at jorden ifølge gældende regler ikke kunne ejes af mennesker, den tilhørte guderne og kunne derfor heller ikke sælges. Landsbyens beboere havde brugsretten til landsbyens territorium, og fremmede, der tog ophold i landsbyen, kunne få del i denne brugsret, hvis de blev ac-

cepteret af fællesskabet. Der hører sædvanligvis visse gaver til de traditionelle herskere med ved en sådan opnåelse af brugsretten til et stykke jord. Attiambo har gerne villet have Isert boende, da de kendte hinanden fra tidligere, hvor de sammen havde deltaget i et felttog mod folkene omkring Keta (*Isert*), lige som han også var interesseret i bosættelse af danskere for at få handel til stedet og derved undgå mellemhandlerne blandt kyststammerne. Han må have opfattet det som en afgivelse af brugsretten til Isert og betragtet betalingen som den traditionelle gave; danskerne har troet, de købte jorden. Ifølge traktaten havde afrikanerne lov til at udnytte den jord, danskerne ikke benyttede, og dette forhold er også et tegn på, at de nævnte misforståelser har fundet sted. Når danskerne senere har gjort traktaten gældende overfor dette „vindskibelige folk“ for at få jord til andre plantageanlæg, lykkedes det ikke umiddelbart; men hver gang har man fået lov til at dyrke et bestemt stykke jord mod en afgift.

Efter Iserts død førtes anlægget videre, men blev aldrig rigtig til noget. Efter planen skulle der bl. a. være dyrket kaffe og sukker (G. J. 256/1796), men der findes ingen efterretninger om eksport af produkter. I en del år holdtes endnu folk på stedet; der er oplysninger om Grotian (G. J. 256/1796) og Gust (G. J. 174/1796). Grunden var, at man ville fastholde de rettigheder, man mente at have erhvervet med traktaten. I 1802 bifalder Generaltoldkammeret (G. J. 407/1802), at den militære besætning hjemkaldes. Der var da „nogle huse og et lidet stykke rensed jord, hvorpå plantes bomuld“ (G. J. 179/1802).

I 1965 blev stedet fundet ved hjælp af paramountchiefen i Akropong, der også vidste besked om dets tilhørsforhold. Det var kun muligt at se nogle få stendynger, og der var ikke basis for at danne sig noget overblik over anlæggets omfang.

#### **Andre forsøg på iværksættelse af plantageanlæg**

Den væsentligste grund til Frederiksnopels manglende succes var beliggenheden langt fra kysten og de deraf følgende besværlige transportforhold. Dette erkendtes af den senere kommandant Jens Nielsen Flindt, der havde været Iserts assistent og bestyret Frederiksnopel efter Iserts død. I 1792 fik Flindt penge fra fonden "Ad usus publicos" til nye plantageanlæg, og han påbegyndte anlægget af *Frederikssted* nær byen Dodowa (*Schimmelmann*). Der blev anlagt et savværk og opført „3 våningshuse“, kornmagasin og en stor langstrakt bygning. Der findes flere beretninger vedrørende Frede-

rikssted bl. a. også breve fra de andre danske, der medvirkede ved projektet. Disse danskere klagede over Flindt og påpegede, at forholdene ikke var i overensstemmelse med Flindts indberetninger, og at han overdrev med hensyn til de resultater, der kunne nås. Dette er interessant i forbindelse med Flindts senere virksomhed med plantageanlæg. Kritikerne fremhævede, at der burde gøres forsøg inden påbegyndelsen af så store anlæg.

Flindt kaldtes tilbage i 1795; lige inden plantagen skulle til at give udbytte, påstod han. Der skulle da være plantet 4.730 bomuldsbuske (*Schimmelmann*). Man ved, at der senere har været en beskedent udførsel af varer; den 4. maj 1798 indberettes af guvernementet, at der er afsendt en balle bomuld, høstet på plantagerne Frederikssted og Frederiksberg. (G. J. 415/1798). Dette er, bortset fra afsendelsen af nogle prøver, den første eksport fra de danske plantageanlæg, det har været muligt at finde underretning om i nogen af de tilgængelige kilder. Frederikssted fik dog aldrig nogen betydning, den forfaldt og blev opgivet i 1802. (G. J. 1064/1808).

Det har endnu ikke været muligt at finde det sted, hvor eventuelle ruiner af bygningerne skulle kunne ses. I en landsby i nærheden af Frederikssteds formodede beliggenhed påstod man at kende dets placering, men ingen ville fortælle nærmere eller bare oplyse, om man overhovedet kan finde noget på stedet i dag.

Isert søgte sine planer gennemført med støtte fra regeringen i Danmark og i samarbejde med guvernementet i Guinea. Omtrent på samme tid begyndte danskere for egen regning at interessere sig for plantageanlæg. Det drejer sig om købmændene Niels Lather og Peder Meyer. Lather anlagde i 1790, da han var kommandant på Kongenstein, en plantage, som blev kaldt *Jægerslyst*, tæt ved fortet (*Schimmelmann*). Meyer anlagde plantagen *Frydenlund* nær den tidligere loge ved Tubreku. Bygningerne var opført på „negermaner“ (*Monrad*). Disse to plantager var imidlertid allerede forladt i 1793 (*Schimmelmann*). Man fik ingen støtte og påstod, at guvernør Bjørn generede bestræbelserne. Meyer gav dog ikke op; omkring 1798 (G. J. 415/1798) begyndte han på et anlæg nord for Acera nær Akwapimbjergene ved landsbyen Jadufa (i dag: Oyamfa). Der skal i 1803 have været ca. 2.000 kaffebuske, et beskedent antal, som næppe kan have optaget mere end ca. 0,5 ha (af G. J. 707/1826 fremgår det, at 2.500 buske optager 10.000 alen<sup>2</sup> = ca. 4.000 m<sup>2</sup>).

Nær fortet Prindsenstein ved Keta har man omkring 1795 gjort forsøg med bomuldsdyrkning (G. J. 216/1796). I 1802 er der herfra afsendt en balle bomuld (G. J. 216/1802). Keta ligger på en sand-



Fig. 3. Frederiksberg plantage efter restaureringen i 1848. Tegnet af løjtnant J. V. Svedstrup. Rigsarkivet.

Fig. 3. The Frederiksberg plantation after the restoration in 1848. Drawn by lieutenant J. V. Svedstrup. State Archives.

barre, og jordbundsforholdene er meget dårlige for dyrkning. *Monrad* beretter, at plantagen kan have ligget på det „nedlagte negeri“. Der er nu moderne bebyggelse på det areal, hvor plantagen må have ligget.

#### Frederiksberg

I 1796 anlagde guvernør Wriesberg (guvernør 1795–1800 og 1802–1807) en plantage, *Frederiksberg*, ca. 1.500 m nord for Christiansborg på bakken Kuku-Hill. (G. J. 298/1797). Der blev opført et hus med 6 værelser „heraf et til billard“. Det var hensigten at dyrke bomuld, hvortil man ryddede ca. 6 ha (1500 fod  $\times$  400 fod). Der blev også forsøgt med kaffe, og man var opmærksom på, at indigo fandtes vildt og altså måtte kunne kultiveres, hvis man kunne skaffe sig kendskab til, hvordan den skulle dyrkes. Dette sted gav et større udbytte end de hidtil nævnte anlæg. Der findes i beretningerne opgivelser om eksport af tilsammen en halv snes baller bomuld, og man kan ganske nøje følge disse ballers transport via breve fra toldvæsen og mæglere, der senere solgte varerne på Børsen. De indkomne beløb står i et stærkt misforhold til de summer, der må være anvendt på anlæggelsen af plantagerne. Handelens omfang står ikke i indberetningerne, og en stor del (og vel den bedste) foretoges af embedsmændene privat; men indsatsen kan alligevel ikke have været særlig stor. I 1800 (G. J. 37/1800) omtales Frederiksberg som et

behageligt lyststed. Det forfaldt, men sattes i stand i 1825 (G. J. 512/1825). *Wulff* omtaler, at Frederiksberg i 1836 var øde; men i 1848 blev bygningerne igen restaureret (fig. 3), og der opførtes samtidig nogle boliger i nærheden til de danske embedsmænd på Christiansborg.

Foruden bomuld og kaffe blev der på Frederiksberg dyrket køkkenurter, citroner og tamarindtræer. Dette træ (*Tamarindus Indica*) dyrkedes på grund af sine spiselige bælg og er i forbindelse med danske plantageanlæg særlig interessant. På ga kaldes det Blofo yoyi tso, der betyder "white man's bean tree". Det findes ved omtrent alle danske plantager og kan bruges som indikator for disse. På en ældre tegning af Frederiksberg (*Iserts* breve side 190) ses en allé af tamarindtræer fra Christiansborg til plantagen; en del af disse træer kan findes endnu, idet Salem Road i bydelen Christiansborg (der nu atter kaldes ved sit gamle navn: Osu) direkte følger den gamle vejlinie til plantagen og endnu har nogle af de gamle tamarindtræer i begge sider – en del af alléens træer er dog efterhånden udskiftet med neemtræer (*Azadirachta Indica*). Også andre steder i Osu findes tamarindtræer, og ved deres hjælp kan man rekonstruere det gamle vejnet, bl. a. rester af alléen fra Christiansborg til de vestligere liggende engelske og hollandske forter (se kortet, pl. 1).

På toppen af Kuku-Hill findes i dag kun nogle dynger sten fra Frederiksbergs helt sammenstyrtede mure.

#### Jens Nielsen Flindt og Ejebo

Den tidligere omtalte Jens Nielsen Flindt søgte i 1798 (G. J. 370/1798) om at komme tilbage til Guinea som kommandant på Kongensteen og foretage plantageanlæg ved Voltafloden. Samtidig søgte han om tilladelse til at fremstille brændevin. Efter forskellige udsættelser fik han udnævnelsen og ledsagedes til Kongensteen af sin søster, der skulle gøre forsøg med vævning af den forventede bomuldsproduktion, og af en Hans Christoffersen, som skulle forestå brændevinsbrændingen, hvortil der skulle anvendes lokalt dyrket majs. Brændevinsbrændingen synes at have givet godt udbytte, og der blev også eksperimenteret med destillering af palmevin. Derimod er det vanskeligere at bedømme plantagens resultater. Der er ganske vist en lang række begejstrede breve fra Flindt med anmodning om yderligere støtte, men hans beretninger skal nok tages med et vist forbehold.



Flindt anlagde plantagen *Ejebo* på den vestlige tange mellem Voltafloden og Atlanterhavet. I 1800 skulle Flindt have sat 14.730 bomuldsbuske og anlagt 3 majsmarker (G. J. 9/1800). I 1803 skulle der være ryddet ca. 4 ha (576 alen  $\times$  190 alen), hvorpå der var plantet 3.000 kaffebuske; majs var plantet for at give skygge til buskene. Flindt fik ikke alle de penge, han søgte om; dette skyldtes især Peter Thonnings bedømmelse af de dårlige fysiske betingelser for dyrkning ved Voltafloden, hvor jorden var sandet og saltholdig. (G. J. 656/1804). I 1801 sendtes en sæk bomuld, og i 1807 har man igen underretning om en beskeden udførsel; samtidig sendes der salt og huder. Foruden majs, kaffe og bomuld dyrkedes yams, tobak og sukker (G. J. 650/1804). I 1811 blev plantagen ødelagt af ashanti-erne, og Flindt førtes som fange til Kumasi. Da han blev frigivet, forsøgte han at genoptage dyrkningen; en ansøgning om støtte besvarede i 1818 (G. J. 1662/1818) med et spørgsmål om, hvornår lånene fra 1800 betales tilbage.

*Monrad* beskriver, hvorledes han kom til *Ejebo* ad en allé fra Kongensteen og der fandt adskillige huse af god kvalitet. I 1828 beretter en kaptajn Lind (G. J. 141/1828), at der ikke er noget tilbage af plantagen. Det eneste, man kan se på stedet i dag, er et enligt tamarindtræ.

#### **Førøget interesse for plantageanlæg omkring 1800, Thonnings rejse**

Da loven om slavehandelens ophævelse trådte i kraft den 1. januar 1803, havde man i 10 år søgt at finde nye veje for den økonomiske berettigelse af etableringer på Guldkysten. At man dog ikke har taget sagen alvorligt, ses af den kendsgerning, at guvernementet i 1803 (G. J. 503/1803) anmoder om yderligere 10 års udsættelse af forbudet mod slavehandel, bl. a. for at man i denne periode kunne etablere plantageanlæg. Der er ingen tvivl om, at slavehandelen har været indbringende for embedsmændene, og at de kun yderst modstræbende accepterede dens ophør, hvilket bl. a. fremgår af *Monrads* beretning; (*Monrad* var præst i Guinea fra 1805 til 1809). Der udvistes ikke nogen særlig interesse for at anlægge plantager, en faktor, man må være opmærksom på ved bedømmelsen af resultaterne af de forskellige projekter. Det var ikke økonomisk støtte, der manglede, for regeringen ydede i de følgende år store lån til anlæggene.

I 1799 sendte Generaltoldkammeret studiosus chirurgiæ Peter Thonning til Guldkysten for at bedømme mulighederne for koloni-anlæg, specielt med henblik på dyrkning af farveplanter. Han vendte tilbage til København i 1803 med et stort indsamlet materiale, især

et stort antal planter, og der foreligger forskellige beretninger om dyrkningsmulighederne. Thonnings herbarium gik tabt ved branden under Københavns bombardement i 1807. En del dubletter var dog forinden givet til andre, og disse har, sammen med enkelte eksemplarer samlet af Isert og andre, dannet grundlag for *F. C. Schumachers*: Beskrivelse af guinesiske planter, udgivet af Videnskabernes Selskab. Plantebeskrivelserne er på latin, medens en del oplysninger om deres dyrkning og anvendelse er på dansk. Disse noter er bearbejdet af *P. Ascherson* i en artikel i *Zeitschrift für Ethnologie: Botanisch-ethnographische Notizen aus Guinea*. I *Botanisk Tidsskrift* bd. 57 og 58 er givet en fuldstændig liste over den bevarede samling, der nu befinder sig på Botanisk Museum i København (*Junghans*). Thonning tegnede endvidere et kort over „De danske Besiddelser i Guinea“. Den første udgave er fra 1802 (kopi heraf i „Vore gamle Tropekolonier“). Der er på det originale kort flere rettelser og tilføjelser; på kopien kan man ikke adskille det oprindelige fra det senere tilkomne. Der blev senere foretaget flere revisioner af dette kort, (1845-udgaven er gengivet i Iserts breve, og hos Nørregaard), den seneste i 1847.

#### Plantageanlæg ved Akwapim indtil 1811

Thonning anbefalede anlæg nær Akwapim. Ude ved kysten var der tørt, „kun i 3 måneder gror alt“ (G. J. 37/1800), medens jorden inde i landet var bedre og nedbøren rigeligere. Det var, som nævnt, i dette område, Meyer placerede sit andet anlæg. I 1802 anlagde den senere guvernør Christian Schiønning plantagen *Bibiase*. Schiønning var guvernør fra 1807 til 1817. Plantagen lå ca. 22 km nord for Christiansborg, og for at lette transporten blev en vej anlagt i 1803 fra Kuku-Hill over Legon-Hill (hvor University of Ghana nu er placeret) til *Bibiase*. Den var omtrent snorlige, og Monrad beskriver, hvordan der på næsten halvdelen af strækningen var plantet træer langs siderne. Det var tamarindtræer, hvoraf en del endnu findes; således står der på sydsiden af Legon-Hill nær universitetets festsal en række på 7 af disse træer (fig. 4), lige nord for står også et, og flere andre steder kan man se et eller flere tamarindtræer. Vejen var nødvendig for transporter til og fra plantagen, men det fremhæves også, at den var til stor gavn for afrikanerne.

På *Bibiase* var det hensigten at dyrke kaffe. Plantagen blev imidlertid kun i få år drevet af Schiønning; Monrad skriver, at plantagen ikke holdes, og at Meyer bor i plantagehuset (ca. 1809). I 1820 købes *Bibiase* af guvernør Steffens (G. J. 38/1821), i 1826 ejes



Fig. 4. Tamarindtræer på sydsiden af Legon-Hill fra den gamle allé mellem Christiansborg og plantagen Bibiase.

*Fig. 4. Tamarind-trees on the south side of Legon Hill from the old avenue between Christiansborg and the plantation Bibiase.*

den af guvernør Richilieu (G. J. 807/1826), men angives at være overvokset (G. J. 6/1827). Wulff beretter, hvorledes han i 1838 besøgte Bibiase; han opholdt sig på „Den kongelige Plantage“, og under en spadseretur „så jeg 2 plantager, den ene ved navn Pompo den anden ved navn Bibiase.“

Denne beskrivelse blev brugt til at lokalisere Bibiase i 1965. Da vi havde kendskab til såvel „Den kongelige Plantage“ som til Pompo, prøvede vi at foretage den samme spadseretur. Herunder fandtes et tamarindtræ og kort efter endnu et, og de markerede retningen af alléen til Bibiase. Man kunne gå lige ind i buskadset ved Akwapimbjergenes fod, og der se fundamentet af plantageboligen. Fig. 5 viser en opmåling heraf. Huset har været  $13,5 \times 8$  m og må have bestået af 5 værelser og en terrasse. På sydsiden hæver fundamentet sig omtrent 0,5 m over jorden – se fig. 6.

I 1808 anlagde guvernør Christian Schjøning plantagen *Daccubie* i Akwapimbjergene (G. J. 1030/1808). *Daccubie* er det største anlæg, der er fundet; det har også haft det største areal og den største produktion. I 1809 var der 40.000 kaffebuske, svarende til et areal på ca. 7 ha (G. J. 1124/1809). Derudover var der sat 100.000 kaffebønner i bede; desuden dyrkedes bananer og maniok – i 1808 var der plantet 8.000 bananplanter. I 1810 eksporterede Schjøning 10 tons

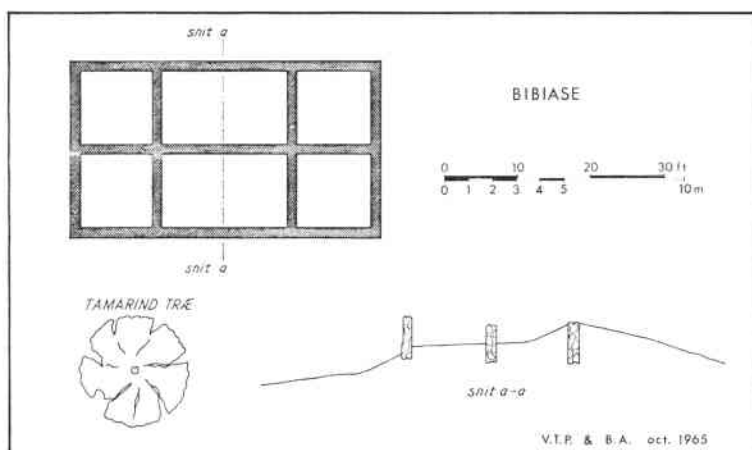


Fig. 5. Plan over plantagebygningen Bibiase.  
 Fig. 5. Plan of the plantation building Bibiase.

kaffe fra Daccubie, og han har senere meddelt, at han forventede en ny høst på 100 tons i 1811, da plantagen blev ødelagt af ashanti-erne (G. J. 1342/1813).

Daccubies plantagebygning er den eneste af ruinerne, der tidligere er blevet beskrevet (*Lawrence*). Den blev opmålt i 1956. Der findes rester af en bygning på 25 m  $\times$  6 m liggende øst-vest. I den østlige ende stå murene endnu så højt, at det kan ses, at bygningen har haft 2 etager. Ifølge Monrad var taget fladt. Foran huset har været en lukket gård på 33 m  $\times$  12 m omgivet af en mur. Stedet er forkert navngivet af *Lawrence*, for efter *Monrads* beskrivelse af *Daccubie*, er der ingen tvivl om, at den omtalte bygning er resterne af denne plantage. Særlig interessant er *Monrads* beskrivelse af et kildevæld. Da vi blev ført frem til ruinen langs åen *Daccubie*, passeredes dette væld, og afrikanerne fortalte, hvordan det endnu i dag er det sidste sted, der tørrer ud, og at folk fra *Abokobi* 3 km borte i tørkeperioder henter vand her.

*Lawrence* omtaler denne plantage som *Kpompo*; men *Kpompo* har ligget ca. 2 km sydligere, hvor i dag landsbyen *Pompo* ligger. Det var dette sted, *Wulff* besøgte i 1836, og her findes i dag 22 af alléens tamarindtræer – 14 på den nordlige side og 8 på den sydlige. Den nuværende sti fra *Temang* til *Pompo* går gennem alléen og fører frem til plantagebygningen *Pompo*. Fundamentet ligger syd for den østlige ende af alléen. Det vil kun være muligt at angive hele dets udstrækning efter en udgravning. Det har ikke været muligt at finde nogen efterretning om dette sted, bortset fra *Wulffs* be-



Fig. 6. Sydsiden af fundamentet af Bibiase i buskadset ved Akwapimbjergene.

*Fig. 6. The southern side of the base of Bibiase in the bosage at the mountains of Akwapim.*

mærkning. Hvornår den er anlagt og af hvem, vides ikke. Når *Dacubie* ikke er afsat på kortet, pl. 1, der er tegnet i 1837, kan det muligvis være, fordi den allerede da henlå som ruin og havde stået ubebygget siden 1811.

Der findes underretning om nogle andre plantageanlæg fra perioden 1790–1811, men nøjagtig hvor de har ligget, og om det blot har været et stykke dyrket jord, eller der også har været opført en bygning af mere bestandigt materiale, fremgår ikke. Meyer har haft en plantage på Legon-Hill; her var dog sikkert kun tale om marker (*Monrad*). Det vides også, at de danske købmænd Truelsen og Jacobsen i Accra købte jord ved Akwapim, og at i hvert fald Truelsen påbegyndte et anlæg (G. J. 1208/1810). Truelsen havde også en plantage på en af øerne i Voltafloden; på de danske kort hed den Truelsen Ø – i dag kalder den lokale befolkning den *Trusckewumu*, hvilket oversat betyder „Truse på sandet“. Det sted, hvor plantagen må formodes at have ligget, er i dag borteroederet. Endelig har en afrovestinder ved navn Balck på forskellige tidspunkter haft plantager; han kom til Guinea kort før 1800 og levede der til sin død ca. 40 år senere. Ifølge lokale udsagn har han haft et anlæg nær Abokobi; Balck fik støtte fra den danske regering til genopbygning efter ashantiernes ødelæggelse, og han er, såvidt vides, den eneste, der har tilbagebetalt sine lån (G. J. 881/1834).



Fig. 7. Alléen ved Pompo set fra vest.

Fig. 7. The avenue at Pompo seen from the west.

De fleste af plantagerne lå langs foden af Akwapimbjergene; den væsentligste årsag hertil var nedbørmængden og (især) dens spredning over året. Der er flere steder fejlagtigt skrevet, at danskerne havde 11 plantager i dette område (bl. a. *Adams*). Man er kommet til dette resultat ved hjælp af Thonnings kort, gengivet i Iserts breve, hvor der er en signatur for „rosarplads“ – rosar betyder at dyrke. Signaturen dækker imidlertid ikke blot plantager, men også afrikanernes landbrug; på andre udgaver af kortet er der anbragt flere signaturer af samme slags også på arealer, hvor danskerne aldrig har haft plantager – det fremgår især tydeligt af 1847-udgaven. Det er interessant at se den overensstemmelse, der er mellem denne signaturers placering og den nuværende udbredelse af landbruget på Accra Plains. Det ses i dag tydeligt, hvorledes der er et ca. 2 km bredt bælte neden for bjergskrånningen med tæt vegetation på grund af nedbøren og udtrængen af grundvand. Landsbyerne ligger på en række ved udkanten af dette bælte.

#### **Planer for udnyttelse af landets afgrøder i 1820'erne, Frederiksgave**

Ashantiernes ødelæggelser i 1811 medførte en tydelig nedgang i interessen for plantageanlæg, selv om enkelte forsøgte at komme i gang igen. Påvirket af englændernes Sierra Leone Projekt fremkom planer om kolonisering. Også andre tanker kom til udtryk;



Fig. 8. Frederiksgave efter rydningen i juli 1965.

*Fig. 8. Frederiksgave after the clearing in July 1965.*

én var at sende vajsenshusbørn ned og oplære dem til dyrkning af jorden, en anden var at sende straffefanger. Dette veg man dog tilbage for, „fordi de er farlige og kan blive stamfædre til meget ondt.“ (G. J. 512/1825).

Gouvernør Johan Christoffer Richilieu (gouvernør 1824–1825), der som nævnt ejede Bibiase, besørgede vejen til plantagerne istandsat i 1825. Omtrent samtidig fremsattes idéer om større produktion af majs, som ville kunne sælges til Vestindien som føde for de derværende slaver, fordi man i Vestindien manglede plads til denne dyrkning. Man ønskede derfor en mølle sendt til Guinea. Møllen blev bygget i Danmark og rejstes uden for Christiansborg i 1826. Hensigten var, at majsen skulle købes af afrikanerne for derved at gøre dem interesseret i dyrkning af pengeafgrøder. Den samme tanke, at stimulere afrikanernes interesse for at udvide deres landbrug, har man tidligere haft med henblik på dyrkning af bomuld. Man fik sendt prøver af majs mel fra Vestindien, men det ankom fordærvet og kunne kun bruges til kreaturfoder. Anstrengelserne førte ikke til noget resultat, og nogle år senere blev møllen revet ned.

I forbindelse med møllebyggeriet blev 2 afrikanere, Sebastian Joseph og Peter Accra, uddannet som møllersvende (G. J. 873/1827). Man havde også planer om at sende 4 afrikanere til Vestindien, for at de kunne blive uddannet til plantagebestyrere (G. J. 93/1828). Samtidig lod man skolebørnene fra mulatskolen dyrke jorden på

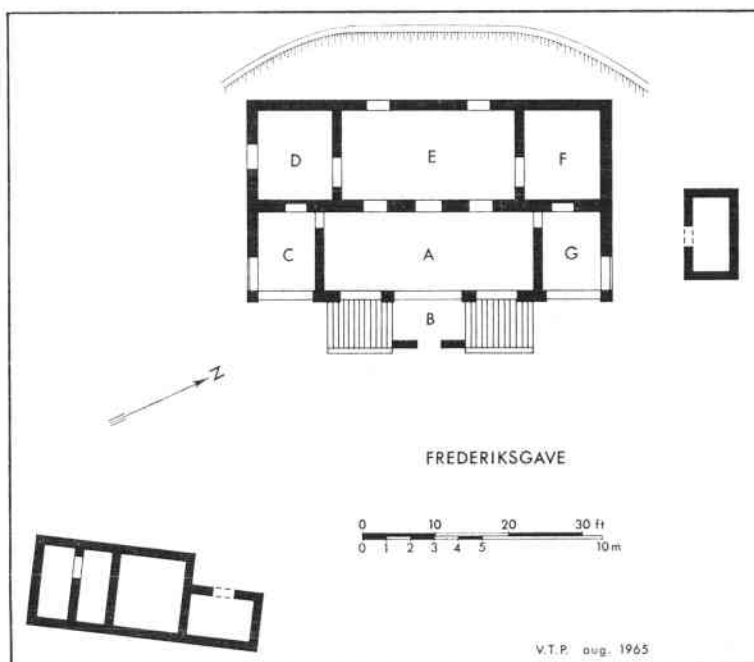


Fig. 9. Plan over plantagebygningen Frederiksgave.

Fig. 9. Plan of the plantation building Frederiksgave.

plantagen Frederiksberg; drengene plantede og pigerne rensede og spandt (G. J. 622/1829); dette gøres for at „gøre denne nyttige plante (bomuld) mere bekendt“.

Ved Prindsenstein havde guvernør Wriesberg gjort forsøg med anlæg af en sæbefabrik på grundlag af palmeolie (G. J. 191/1822). I 1828 foretog kaptajn Lind undersøgelser langs Voltafloden for om muligt at udnytte træsorterne, men opdagede, at den tilsyneladende frodighed langs floden var galleriskov, og at der ikke var tilstrækkelig basis for skovbrug.

I slutningen af 1820'erne begyndte flere at genopdyrke forfaldne plantager; forskellige embedsmænd tog sådanne initiativer på privat basis, f. eks. mønsterskriver M. Thonning og dr. Trentepohl. Det blev påpeget, at Akwapimbjergene var et sundere opholdssted for europæere end kystlandet, og man havde planer om at flytte hele governmentet hertil; herved mente man at kunne trække private danskere med og dermed øge interessen for opdyrkning. I 1830 ansøgte man om penge til opførelse af en stor bygning, der kunne bruges som hvilested for syge europæere (G. J. 662/1830). Det var guvernør Hein (guvernør 1828–1831), der stod bag dette initiativ; han købte





Fig. 10. Trærødder omklammer en stor del af murværket på Frederiksgave.

*Fig. 10. Roots clinging to the brickwork of Frederiksgave.*

en af Lind påbegyndt plantage, hvor der blev plantet kaffe, og byggeriet blev sat i gang. Pengene bevilgedes af regeringen, og bygningen stod færdig i 1832. Kong Frederik VI gav tilladelse til, „at den guvernementet skænkede plantage“ fik navnet *Frederiksgave* – den benævnes sommetider senere også „Den kongelige Plantage“. Samtidig blev der bygget en ny vej dertil, denne gang uden om Legon-Hill, og man fik en del trædyr fra De Canariske Øer til at lette transporterne.

Medens der på de fleste private plantager på denne tid dyrkedes majs til slaverne, ville man på Frederiksgave dyrke kaffe, sukkerør, bomuld, appelsiner, tobak, indigo m.v. med hovedvægt på kaffe. Allerede Lind havde plantet 2.000 buske, men året efter var de reduceret til  $\frac{1}{3}$ . Guvernør Mørck (guvernør fra 1834–1839) sendte en yderst nedslående rapport (G. J. 314/1836) om forsøgene på Frederiksgave. I 1833 var avlet 20 pund, i 1834: 60 pund og i 1836: 4 pund kaffe. Den væsentligste årsag hertil var svigtende nedbør. Af de andre afgrøder var kun udplantet ringe mængder, og næsten alle planter var senere døde. Man havde haft det samme ringe resultat af forsøg med vin, figen og forskellige former for hamp. Det fremgår endvidere, at man havde brugt kunstvanding, og der udtrykkes ængstelse for resultaterne af skovrydning, der dels ville medføre erosion, dels ville berøve dem skygge og „den gødning, som løvet nu afgiver, og dermed forårsage, at jorden vil blive lige så ufrugtbar som neden



Fig. 11. Nordsiden af muren i værelse D på fig. 9 set indefra. Hullerne er til loftsbjælkerne. Det midterste hul over loftet går til et udvendigt tagudløb, hvorfra vand kunne opsamles fra det flade tag.

*Fig. 11. An interior view of the north side of the wall in room D on fig. 9. The holes were meant for the joists. The hole in the middle above the ceiling had outlet pipes to the exterior where water could be gathered from the flat roof.*

forbjergene“. Denne sidste iagttagelse synes at vise stor indsigt i tropelandbrugets problemer; men resultaterne stod ikke mål med indsigten. I 1838 og 1839 blev der på samtlige plantager kun høstet lidt over 2.000 pund kaffe pr. år, og årene derefter ser ud til at have været endnu dårligere.

I 1843 beskrives udsigten for kaffehøsten på Frederiksgave som god, „Kaffetræerne kunne næppe bære vægten af de mangfoldige frugter“ (G. J. 270/1842); men priserne var for små, udgifterne til høsten for store, og resultatet blev atter underskud. Plantagen blev vedligeholdt og var mellem de bygninger, der blev solgt til englænderne i 1850.

Ruinerne af Frederiksgave findes lige ved landsbyen Sesemi. Man kommer dertil ad vejen fra Abokobi, der på det sidste stykke går gennem resterne af den gamle allé. Der er 10–15 træer tilbage, men de holdes nede af den øvrige vegetation og er ikke så imponerende som ved Pompo. Ruinen ligger bemærkelsesværdigt uberørt ca. 50 m over sletten. Bygningen ligger på en skråning, og det har været nødvendigt at opføre et fundament, der langs facaden hæver sig sa. 3 m over terrænet, fig. 8. På fig. 9 ses en plan over huset, der er 16 m ×



Fig. 12. Den forhenværende Osu Mankralo Nii Nortey II med de to sten han opbevarede fra Frederiksgave. Den nederste sten bærer plantagens navn, den anden Frederik VI's initialer og årstallet 1832.

*Fig. 12. The former Osu Mankralo Nii Nortey II with the two stones he kept from Frederiksgave. The nethermost stone bears the name of the plantation, the other the initials of Frederik VI and the year 1832.*

9 m. Man kommer op ad dobbelt trappe til en terrasse (A). Under trappen er et mindre rum (B). Terrassen er omgivet af 5 værelser (C–G). Bygningen er øjensynligt opført i flere etaper; åbningerne mellem C og D og F og G er senere tilmuret; søjlerne på siden af C og G har puds mod tilbygningen. I D er murene bevaret til loftshøjde (3–4 m); der er indvendigt huller efter loftsbjælker. Bygningen har sikkert haft fladt tag som alle andre af guvernementets huse – et tagudløb på nordsiden af D tyder på det. Murene er opført af uregelmæssigt tilhugne sten, der er forbundet med mørtel. Udvendigt har de været pudset, og da denne puds indeholder strandskaller, må sandet være transporteret hertil fra kysten. Også de indvendige mure har været pudset, og i D ses endnu en rest af det kalklag, man har givet yderst. Store træers rødder holder mange af væggene sammen (fig. 10); når de går ud, vil resten af huset styrte sammen. Bag huset er en gang, og den bagvedliggende skrænt er støttet af en ca.  $\frac{1}{2}$  m høj mur. Ved siden af huset ligger fundamentet til en lille bygning med ét rum, 2,5 m  $\times$  4 m. Et stykke nede ad skråningen ses et andet fundament, 4 m  $\times$  10 m, af en bygning med 4 værelser. Ved foden af den vestlige trappe er en sti, der er støttet af en stensætning; den fortsætter et stykke ind i buskadset mod vest endnu 50 m fra trappens fod.

Højere oppe ad bakken bag Frederiksgave findes en stor dyng med mange små, skarpe sten. Det ser ud til, at man her har taget sten og hugget dem til til byggeriet. Der findes ingen andre stenhuse i nærheden.

I landsbyen Sesemi blev det oplyst, at man i Osu opbevarede en sten med årstallet 1832. Efter megen søgen og utallige komplikationer lykkedes det at få stenen at se – der viste sig at være 2. De lå gemt under en jernseng i et lille træhus hos en af de lokale høvdinge. På den ene sten var indhugget Frederik VI's initialer og årstallet 1832, på den anden stod „Frederiksgave“ (fig. 12). De var bragt til Osu, for at ingen fremmede skulle fjerne dem fra ruinen.

#### De private plantager i de sidste 25 år før salget

Den vestligst beliggende plantage var købmand Georg Lutterodts „*De forenede Brødre*“. Om denne findes ingen oplysninger om opførelsestidspunktet; Wulff besøgte den i 1837. Ruinerne af plantagebygningerne blev fundet på følgende måde: I Sesemi havde man fortalt, at der ca. 2 km længere mod vest også lå rester af et stenhuse; men man ville ikke føre os derhen. Stedet kaldte de „Hitoto“, og det skulle findes fra landsbyen Boi. I Boi kendte man ikke navnet „Hitoto“, men da vi havde forklaret, at der skulle ligge en ruin, sagde man, at stedet hed „Ytoto“. På spørgsmålet om, hvem der havde bygget det, fik vi svaret „the Dutch“. (Dette kunne passe med, at det hollandske fort ved Accra lå vestligere end Christiansborg). Derefter spurgte vi, hvad „Ytoto“ betød, og hertil svarede en gammel mand: „Egentlig hedder det Lutterodt, men vi Gafolk kan ikke sige Lutterodt, derfor bliver det kaldt Ytoto.“ Senere fortalte en anden af landsbyens ældste, at det ikke var „the Dutch“, der havde bygget stedet, men „the Danes“. Man vidste også, hvad stedet havde været anvendt til.

Fig. 13 viser en opmåling af det fundament, der fandtes. Der er to bygninger vinkelret på hinanden. Den store bygning, 6 m  $\times$  16 m, har haft 3 værelser med terrasse i hele længden. Denne terrasses orientering afviger fra andre ved ikke at vende mod havet og brisen; af kortet, pl. 1, fremgår, at den har vendt mod stien, der førte til plantagen.

Georg Lutterodt var efter sin afskedigelse som assistent ved guvernementet privat købmand i Accra til sin død i 1857. En anden købmand, der havde en plantage, var Henrik Richter, søn af den tidligere guvernør J. E. Richter. Richters plantage lå ved Akwapimbjergene, man ved ikke hvor, men det er overvejende sandsynligt,

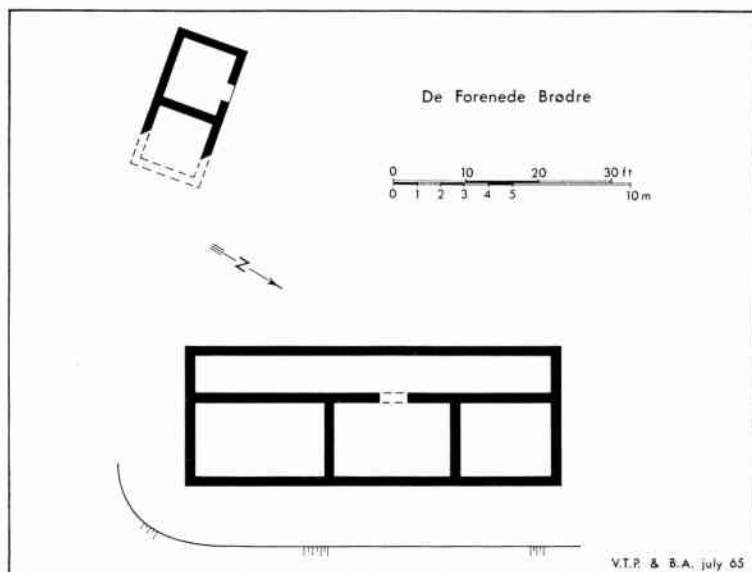


Fig. 13. Plan over plantagebygningen „De forenede Brødre“.

Fig. 13. Plan of the plantationbuilding „De forenede Brødre“.

at det er en af de allerede beskrevne plantager. J. F. Svaneckjær havde plantagen „*Den nye Prove*“. I 1828 ansøgte Svaneckjær om støtte til reetablering af sin plantage efter ashantiernes ødelæggelse. Senere måtte han betale et større beløb som erstatning for nogle påståede uregelmæssigheder i regnskaberne fra hans tid som pakhusforvalter ved guvernementet omkring 1818. Plantagen blev solgt ved auktion for at skaffe dækning. I 1834 opgav man at få de penge retur, som var blevet lånt til plantagens drift. Plantagen blev iøvrigt købt af hans søn, Christian Svaneckjær. Det er heller ikke muligt at afgøre med sikkerhed, hvilken plantage der har været Svaneckjærs. Nulevende medlemmer af familien i Accra oplyste, at de ejede Pompo; men ingen af dem havde nogensinde været der.

I 1843 oplystes, at der næsten ingen produktion fandt sted på Lutterodts, Richters og Svaneckjærs plantager.

I 1837 blev området mellem Christiansborg og Akwapim opmålt af møllebygger Grønberg. Kortet, der herefter blev tegnet, er gengivet på pl. 1. Grønberg havde været beskæftiget ved møllen under dens opførelse i 1826, og arbejdede senere en årrække som bestyrer af Frederiksgave. Thonning tillagde på sit kort assistent Herbst denne opmåling, men han har kun tegnet kortet. På kortet ses vejene omkring Christiansborg, møllen, fortet Prøvesteen og Richters hus.

Man ser endvidere vejene fra Frederiksberg til Akwapim, den gamle fra 1802 over Legon-Hill og den vestligere fra 1826. Af plantager er på kortet afsat „De forenede Brødre“, Frederiksgave, Bibiase og Pompo. Daccubie ligger nord for Pompo uden for kortkanten i den lille dal bag bjerget Adjemante. Endelig ses koncentrationen af afrikanske landsbyer langs foden af bjergene, bl. a. Jadufa, Abokobi og Boi. Vi kendte ikke dette kort, da undersøgelserne fandt sted i Ghana, men har senere fundet det i Rigsarkivet; det vil være af stor interesse for ghanesiske forskere, der beskæftiger sig med dette områdes historie.

#### **Virkningerne af de danske forsøg med plantageanlæg**

Danskerne var ikke de første, der gjorde forsøg med plantageanlæg i Guinea. Hollænderne havde anlagt bomuldsplantager ved Shama og Axim ca. 1760, men de blev opgivet allerede omkring 1770. Englænderne gjorde sig derimod ingen anstrengelser i den retning, men fulgte de danske opdyrkningsforsøg med opmærksomhed. Interessant er i den forbindelse en indberetning i 1811 fra det engelske guvernement, trykt i *Report from the Select Committee on Papers relating to the African Forts, 1816*, (her citeret fra Adams): "The Governor of the Danish Fort at Accra, having formed a plantation about fifteen miles up the country, it might be desirable not to molest him in the prosecution of a work which may, by the force of example, turn greatly to the benefit of Africa. It was commenced about three years past, and coffee is already brought to great perfection. It may therefore be thought right not to attack Christiansburg".

Der skal ikke foretages nogen endelig vurdering af den øjensynlig ringe succes, den danske indsats for plantageanlæg har haft. Der er ingen tvivl om den danske regerings interesse i en udvikling af disse anlæg som et økonomisk fundament for opretholdelsen af forterne og administrationen på Guldkysten; der blev gentagne gange givet ganske store beløb til støtte ved anlæg, og også Thonnings udsendelse som „ekspert“ skal ses på denne baggrund.

Monrad afviser, at indbyrdes afrikanske stridigheder skulle være nogen større hindring, men fremhæver den manglende interesse for plantagedriften hos danskerne i Guinea – handelen var mere lukrativ. Denne mangel på ihærdighed er nok en væsentlig faktor; Flindt, der længe arbejdede energisk, havde valgt et galt sted. Det var naturligt, at man måtte have flere mislykkede forsøg. Omplantning af

fremmede afgrøder og dyrkningsformer til det tropiske miljø volder også i vore dage problemer.

Det vigtigste har dog været demonstrationseffekten over for afrikanerne. Man skulle have afrikanerne til at dyrke jorden, man skulle efterspørge deres produkter og tilbyde dem varer, de var interesserede i. For at kunne skaffe sig disse varer måtte de altså producere salgsafgrøder. Udviklingen i palmeoliehandelen viser det rigtige i denne tankegang. Den fik afgørende indflydelse på den senere struktur af landbruget på Guldkysten – og på dets økonomi. Omkring 1820 eksporteredes små mængder fra Ada og Keta; Wulff skriver i 1841, at hans egentlige handel vil blive med palmeolie. I 1842 sender han sin første ladning.

#### Handelen med palmeolie

I 1843 (G. J. 541/1844) gjorde guvernør Carstensen (guvernør 1842–1850) opmærksom på de fordele, som handelsmænd i Danmark kunne have af palmeolien. Samme år bilagde Carstensen en strid hos akwapimmerne ved at true med at standse palmeoliehandelen for de af dem, der ikke ville forliges (G. J. 538/1844). I indberetningerne står kun meget lidt om omfanget af denne handel; til gengæld kan man hos engelske købmænd finde besked herom, og det er deres pres, der bliver et af argumenterne for englændernes køb i 1850. En væsentlig del af palmeolien blev produceret af de folk, der var allierede med det danske gouvernement, dels på tangen ved Keta, dels i Akwapimbjergene, og handelen foretoges af danske købmænd (*Report of the Select Committee*). Efter 1850 skete en voldsom udvikling. Fra Ada blev i 1860'erne eksporteret ca. 450.000 liter palmeolie om året. Bønderne i Akwapim blev meget velstående på denne handel. Det var de samme stammer, der omkring 1890 begyndte at dyrke cacao; de havde den nødvendige kapital til at skaffe jord nord for bjergene, til finansiering af skovrydning, til plantning af cacao træer og til vedligeholdelse, indtil cacao træerne begyndte at give udbytte. Afrikanerne byggede veje og broer for at skabe transportmuligheder til kysten, og alt dette blev finansieret via palmeolien. (*Polly Hill*). Det ville være interessant at få en økonomisk-historisk beskrivelse af oliepalmedyrkningen og dennes sammenhæng med de danske aktiviteter på Guldkysten.

De observationer, der ligger bag foranstående redegørelse, er foretaget under et ophold i Ghana fra september 1964 til august 1965, hvor jeg sammen med min kone, stud. scient. *Nanna Noe-Nygaard*, havde lejlighed til på forskellige tidspunkter at aflægge besøg på en lang række af de steder, hvor der fra 1657 til 1850 har været opført danske bygningsværker. Der er tidligere udgivet en omfattende historisk beskrivelse af den danske indsats på Guldkysten i „Vore gamle Tropekolonier“ (1953), men der har aldrig været foretaget nogen undersøgelse af de bygninger, ruiner og andre spor (f. eks. sproglige), der endnu findes i Ghana. Heller aldrig har de danske kilder i væsentlig udstrækning været brugt som grundlag for studiet af den afrikanske historie, hvorom de indeholder et væld af detaljer. Det kræver en stor indsigt i det afrikanske samfund at kunne vurdere disse oplysninger ud fra denne synsvinkel. Hidtil har dog ingen danske forskere, der har beskæftiget sig med kolonihistorie, besøgt Guineakysten. Afrikanerne er i dag selv meget interesserede i deres historie, og det er et stort ønske, at der kan skabes mulighed for, at det materiale, der findes her i landet i højere grad end det er tilfældet nu, kan være til ghanesiske forskeres og studerendes brug. Der var her mange muligheder for at etablere et dansk-afrikansk forskningssamarbejde.

Med min egen interesse for det ghanesiske landbrugs udvikling og betydning for befolkningsforskydningerne var jeg specielt interesseret i de spredte forsøg, der gennem tiderne har været på skabelsen af dansk plantagedrift. Det lykkedes os at finde frem til de steder, hvor disse anlæg var foretaget og der finde de beskrevne ruiner af plantagebygninger og resterne af gamle vejsystemer.

Stærkt tilskyndet af den danske ambassadør i Accra, *H. A. Biering*, foretog vi nu en systematisk undersøgelse af disse ruiner. Sammen med civilingeniørerne *Bent Andersen* og *Viggo Thorhøj Pedersen* blev der udført en opmåling af disse steder. En bevilling fra Carlsbergfondet til ambassadør *H. A. Biering* til dækning af udgifterne, bl. a. til rydning af skov omkring de gamle bygninger muliggjorde dette arbejde. For denne støtte bringes her den bedste tak. Arbejdet blev gennemført i forståelse med den ghanesiske museumsstyrelse og direktøren hr. *Richard Benjamin Nunoo*. For denne interesse bringes også en tak.

Der foreligger offentliggjort en række spredte oplysninger vedrørende disse plantager. Men især den udenlandske litteratur indeholder en række fejltagelser. Man har fra mange sider været interesseret i denne danske aktivitet, fordi den foregik i de områder, hvor den afrikanske bonde i 1880'erne begyndte den cacaodyrkning, der senere skulle blive den økonomiske baggrund for det moderne Ghana.

Under udarbejdelsen af denne artikel har vi erfaret, at tegneren *Ib Andersen*, der opholdt sig i Ghana i 1947 for at udføre illustrationerne til „Vore gamle Tropekolonier“, har set nogle af disse bygninger. *Ib Andersen*'s oplysninger blev videregivet til redaktionen af værket, men har desværre ikke genspejlet sig i teksten, hvor da et par mindre misforståelser med hensyn til plantagernes placering og antal kunne være undgået.

En lang række af de danske bygninger i Ghana går for øjeblikket deres fuldstændige ødelæggelse i møde. Det er derfor meget nødvendigt, at en omfattende undersøgelse af alle danske ruiner finder sted snarest, bl. a.



for at få afgjort, hvilke der er så betydningsfulde, at de bør fredes, og hvordan man kan hjælpe den ghanesiske regering hermed. Det er også muligt stadig at indhente en række mundtlige oplysninger hos den lokale befolkning om stederne og deres senere historie. Det er klart, at disse oplysningers værdi falder hastigt, efterhånden som tiden går. En kreds af danske i Accra har under ingeniør Bent Andersens ledelse i begyndelsen af 1966 forsøgt at finde frem til alle de steder, hvor der har været danske bygningsværker. Det drejer sig ikke blot om plantageboliger, men alle loger og private handelshuse. Man har foretaget en første opmåling og registrering af, hvad der kan findes. Det er hensigten med dette materiale at skabe interesse for, at en fuldstændig undersøgelse af alle spor af den tidligere danske indsats på Guldkysten må blive iværksat.

#### LITTERATUR

- Adams, C. D.* (1957): Activities of Danish Botanists in Guinea 1783-1850. Transactions of the Historical Society of Ghana III, I, s. 30-46.
- Ascherson, P.* (1879): Botanisch-ethnographische Notizen aus Guinea. Zeitschrift für Ethnologie. II: s. 231-258.
- Björn, Andreas Riegelsen* (1798): Beretning om de danske Forter og Negerier på Guineakysten 1788. Thaarups Archiv for Politik, Statistik og Husholdningsvidenskaber. III: s. 193-230.
- Brøndsted, J. ed.* (1953): Vore gamle Tropekolonier, I. Kbh.
- Guinesiske Journaler 1776-1849.* Rigsarkivet. Henvisninger i teksten er betegnet med G. J. + journalnummer.
- Hill, Polly* (1963): The Migrant Cocoa Farmer of Southern Ghana. Cambridge.
- Isert, P.* (1788): Reise nach Guinea, København. Dansk udgave (forkortet) ved Ingeborg Raunkjær, København 1917.
- Junghans, Jens* (1961 og 1962): Thonnig and Isert's Collections From Danish Guinea (Ghana) in West Tropical Africa. Botanisk Tidsskrift 57 og 58.
- Lawrence, A. W.* (1963): Trade Castles and Forts of West Africa. London.
- Monrad, H. C.* (1822): Bidrag til en skildring af Guineakysten og dens Indbyggere. Kbh.
- Nørregaard, P.* (1964): Edward Carstensens indberetninger fra Guinea 1842-1850, København.
- Petersen, Sophie* (1946): Danmarks gamle Tropekolonier. Det kongelige danske geografiske Selskabs kulturgeografiske skrifter IV. København.
- Report of the Select Committee* (1842). London.
- Schimmelmanske* papirer vedkommende Kommissionerne betræffende Guinea og Negerhandelen (1778-1809). Rigsarkivet.
- Schumacher, F. C.* (1828): Beskrivelse af Guinesiske Planter som ere fundne af danske Botanikere, især af Etatsråd Thonning. Videnskabernes Selskabs Skrifter 3 og 4. København.
- Thaarups Archiv for Politik, Statistik og Husholdningsvidenskaber* (1798). III. København.
- Wulff, W. J.* (1917): Da Guinea var dansk. Wulffs breve, udgivet ved Carl Behrens. København.